

УДК 342.9

Світлана Дегтярьова,канд. юрид. наук, суддя
Кіровоградського окружного адміністративного суду

РОЛЬ ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ ЯК ОСОБЛИВОГО СКЛАДНИКА ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Стаття присвячена аналізу та визначенню ролі податкового навантаження як особливого складника податкової політики України. Актуальність запропонованої теми зумовлена тим, що рівень податкового навантаження є серйозним і чи не ключовим фактором забезпечення належної динаміки практичної активності й зростання виробництва та економіки в Україні. Податкове навантаження відіграє досить важливу роль у системі управління податками загалом, оскільки є прямим об'єктом указанного управління. Саме податкове навантаження визначає як кількісну, так і якісну оцінку або характеристику наслідків впливу податків на їх платників, а також дає можливість оцінити стан добробуту й достатку населення країни, яке сумлінно виконує свій податковий обов'язок.

Ключові слова: податки, податкова система, податкове навантаження, гроші, бюджет, платники податків.

Постановка проблеми. Ключовим питанням податкової політики України в сучасних умовах є формування податкової системи, орієнтованої на економічне зростання.

Збалансований рівень податкового навантаження є серйозним і чи не ключовим фактором забезпечення належної динаміки практичної активності й зростання виробництва та економіки в Україні.

У вітчизняній науці питання податкового навантаження досить широко висвітлені в працях таких науковців: В. Андрущенко, І. Білоус, В. Вишневецького, Т. Єфименко, В. Мельника, А. Соколовської, О. Короткевич, Н. Лоханова, М. Степура, О. Тимченко й ін.

Висновки економічної теорії та історичний досвід різних країн показують, що економічному зростанню сприяє така податкова система, яка забезпечує доходи держави, але по можливості менше зачіпає ринковий механізм.

Формування оптимального взаємозв'язку між державою й суб'єктами оподаткування забезпечується через збалансування податкового навантаження як на фізичних, так і на юридичних осіб.

Метою статті є дослідження природи поняття «податкове навантаження» та визначення його ролі в податковій системі України.

Виклад основного матеріалу. Поняття податкового навантаження, як і її синонімів – податкового тягара, тяжкості податків, податного тиску тощо, виникло одночасно з найбільш ранніми згадками про податки в історичних джерелах. Із давніх часів робилися й спроби визначення його оптимальної величини. Реальні кількісні оцінки податкового тягара належать до періоду закінчення Першої світової війни, коли розрахунки з міжсоюзницької заборгованості й репараційні платежі зажадали зіставлення загального рівня оподаткування в різних країнах. Для таких

міжкраїнових зіставлень найчастіше використовується показник податкового тягара [2].

Тут варто зазначити, що В. Панасков під податковим тягарем на населення загалом уважав відношення усіх сплачених податків на душу населення до середнього доходу населення країни, враховуючи грошову оцінку отриманих ним матеріальних благ [5].

Загалом поняття «податковий тягар» одночасно виникло з появою та втіленням у життя суспільства податків. У XVIII ст. А. Сміт провів дослідження економічної залежності між надходженням коштів до державного бюджету й рівнем податкового навантаження. У результаті отримана аксіома, яка стверджує, що від зниження податкового навантаження держава залишиться у виграві, оскільки з'являються вивільнені кошти, від укладення яких можна отримати додатковий прибуток і, відповідно, додатковий податок [6, с. 10–15].

Аналіз різних наукових праць дав можливість дійти висновку, що існує дуже велика кількість наукових поглядів і підходів щодо визначення податкового навантаження. Це, у свою чергу, досить суттєво ускладнює розуміння зазначеної дефініції й призводить до виникнення різних способи обчислення показника податкового навантаження.

Так, наприклад, у фінансовому словнику визначено, що податкове навантаження – це питома вага всіх податкових платежів за певний час (фінансовий рік) у величині валового доходу платника податків. У. Петті податкове навантаження визначає як загальну суму коштів, яку необхідно мобілізувати до державної казни у вигляді податків. А. Сміт розглядав податкове навантаження в аспекті взаємозв'язків між рівнем податкового тягара та бюджетними доходами. Ф. Юсті стверджував, що податкове навантаження – це співвідношення між бюджетом і національ-

ним доходом держави. С. Іванов визначав на макроекономічному рівні податковий тягар (податковий гніт) як узагальнений показник, що характеризує роль податків у житті суспільства й визначається як відношення загальної суми податкових зборів до сукупного національного продукту (або частка податків у ВВП). Для окремого працівника (сім'ї) показник податкового тягара розраховується як відношення всіх сплачуваних податків до всіх одержуваних доходів, включаючи грошову оцінку натуральних благ [4].

А. Соколовська під податковим навантаженням розуміє вартісне вираження всієї сукупності податків, зборів та інших обов'язкових платежів до бюджетів усіх рівнів, які повинні сплачувати юридична чи фізична особа згідно з чинним податковим законодавством країни. Оцінка податкового тиску на підприємства проводиться, як правило, на основі аналізу статистичних даних і використання методів економіко-математичного моделювання. Мета розрахунків полягає у визначенні тривалості періоду, протягом якого зростання бази оподаткування (відбулося зарахунок зниження ставок податків і зборів) зможе забезпечити збільшення платежів підприємств до бюджету і компенсувати початкове скорочення його доходів [3, с. 5].

Зміст поняття «податкове навантаження» разом з іншими категоріями науки про податки утворює смислове ядро термінології оподаткування, яке ввійшло в себе уявлення про граничні межі оподаткування в національній економіці. Зміст і межа податкового навантаження не є чимось незмінним. До чинників, що визначають зміст і мету податкового навантаження (верхню та нижню межі), у країні належать:

- ступінь розвитку ринкової економіки;
- масштаби й форми державного регулювання;
- рівень соціально-економічного розвитку національної економіки;
- рівень життя населення;
- напрямки використання державних доходів;
- внутрішня та зовнішня політика держави;
- соціально-культурні традиції населення,
- рівень розвитку податкової культури.

Але центральну частину поняття про податкове навантаження становить система соціально-економічних відносин, які виникають між державою і платниками податків щодо розподілу та перерозподілу частки ВВП. Отже, межа податкового навантаження – це умовна точка в оподаткуванні, за якої досягається баланс урахування інтересів платників стосовно їх податкоспроможності і стимулів для розвитку й інтересів держави щодо достатності наповнення бюджету [7, с. 5].

Вивчення рівня податкового навантаження на економіку держави є досить важливим, оскільки саме від кількості податків, їх видів і ставок, диференційованості, наявності й об-

ґрунтованості податкових пільг багато в чому залежать можливості їх стимулювального впливу на суб'єктів економічної діяльності, їхню спроможність до нагромадження й інвестування, що обумовлює міру структурних перетворень в економіці та зростання її ефективності [8, с. 43–44].

Податкове навантаження має як фіскальний показник, так і ціновий показник. Фіскальний показник визначає рівень централізації й усупільнення створюваного ВВП в бюджетній системі країни, а також показує рівень перерозподілу усупільненої частини ВВП через цю систему за допомогою надання економічним агентам прямої та опосередкованої фінансової допомоги. Ціновий показник податкового навантаження характеризує значення обов'язкових платежів на будь-яке результуюче джерело: виручка підприємства, прибуток, витрати на оплату праці, витрати домогосподарств тощо [9, с. 114].

Податкове навантаження відіграє досить важливу роль у системі управління податками загалом, оскільки є прямим об'єктом указанного управління. Саме податкове навантаження визначає як кількісну, так і якісну оцінку або характеристику наслідків впливу податків на їх платників, а також дає можливість оцінити стан добробуту й достатку населення країни, яке сумлінно виконує свій податковий обов'язок.

Як уже неодноразово говорилося, податкове навантаження є наслідком податкової політики держави та якісною характеристикою будь-якої системи оподаткування. Воно реалізується на таких чотирьох рівнях:

- 1) податковий тиск безпосередньо податкових важелів;
- 2) податковий тиск усієї сукупності податків;
- 3) використання механізму пільг платниками, надання пільгових кредитів, дотацій, при цьому податковий тиск переміщується з одних платників податків на інших;
- 4) використання податкових технологій, за яких посилюється податковий тиск на платника податку (наприклад, авансовані платежі, які передбачають сплату податку платником до моменту отримання результатів його господарської діяльності) [10, с. 328].

Як показує практика економічно розвинених зарубіжних країн, щоб у державний бюджет здійснювалися регулярні і стабільні надходження, держава має здійснювати раціональну політику податкового навантаження. Така політика полягає в помірному регулюванні податкових ставок, залежно від суб'єкта господарювання, держава може збільшувати або зменшувати обсяги податкових пільг, що, у свою чергу, дасть можливість збільшити кількість платників податків, а відтак збільшити й обсяг бюджетних коштів держави.

Як бачимо, податкове навантаження має надзвичайно велике значення для економіки держави, оскільки його показники слугують таким собі індикатором стану функціонування суб'єктів господарювання. Саме податкове

навантаження є однією з основ проведення реформування вітчизняної системи оподаткування, адже його дані беруться до уваги під час аналізу власного стану системи оподаткування та в порівнянні з показниками інших країн.

Окрім зазначеного, податкове навантаження відіграє важливу роль і в діяльності будь-яких підприємств, які діють на території держави та є суб'єктами оподаткування. Виключно від його розміру залежить здатність указаних суб'єктів господарювання розширювати своє виробництво, тим самим примножувати власний прибуток або вкладати інвестиції, що теж не менш важливо як для підприємств, так і для держави загалом.

У нашій країні натеper неможливо оцінити ступінь і так звану «важкість» податкового навантаження. Існує думка, що вітчизняна податкова система не надто жорстка, а рівень оподаткування не перевищує показники в країнах перехідної економіки. Проте потрібно зазначити, що в Україні є досить велика кількість проблем у податковій сфері загалом, що потребують якнайскорішого вирішення.

До основних проблем варто зарахувати насамперед, і, на нашу думку, це є однією з основних причин, низький рівень податкової культури та податкової дисципліни платників податків, що призводить до порушення податкового законодавства.

Наступною проблемою, яка надзвичайно негативно впливає на економіку держави й систему оподаткування, є наявність так званої тіньової економіки та велика кількість неефективних податкових пільг, також наявність збиткових підприємств, як наслідок, неякісний механізм стягування всіх видів обов'язкових платежів. Усе це у своїй сукупності ускладнює відносини між державою та суб'єктами господарювання, платниками податків, знижує рівень податкової політики держави.

Необхідною умовою подолання наявної несприятливої для України ситуації є зниження рівня податкового навантаження на вітчизняних суб'єктів підприємництва. Це сприятиме позитивним зрушенням у всіх сферах державного управління, підвищенню платоспроможного попиту, покращанню інвестиційного клімату, збільшенню масштабів діяльності й доходів платників податків, що, у свою чергу, призведе до збільшення ВВП та розширення податкової бази. Реформуючи податкову систему України, необхідно врахувати особливості оподаткування зарубіжних країн, зокрема щодо диференційованих ставок оподаткування для окремих податків, поступового зменшення ставки ЄСВ та спрощення механізму адміністрування податків загалом, а також зниження рівня податкового навантаження за рахунок удосконалення у сфері розподілу й перерозподілу ВВП [7, с. 215].

На нашу думку, в державі мають бути створені всі умови для добровільної, своєчасної сплати податків. Потрібно створити

такі умови, щоб різниця між тягарем і вигодою оподаткування платникам податків була очевидною, щоб свідомо сплата податків була пріоритетною над примусом, щоб потреби й можливості держави не стояли вище потреб і можливостей населення, адже не людина створена та існує для держави, а навпаки.

Висновки

Отже, роль податкового навантаження як особливого складника податкової політики України є очевидною й полягає в тому, що саме податкове навантаження може виступати, точніше сказати, виступає безпосереднім об'єктом управління податками в державі, крім цього, воно є об'єктом теоретичного дослідження впливу податків на достаток їх платників. Значимість податкового навантаження полягає ще й у тому, що саме ця категорія за ефективної податкової політики держави забезпечує стабільні й достатні надходження в Державний бюджет України, створює стимули до активної підприємницької діяльності, а відтак і розвитку національної економіки загалом.

Список використаних джерел:

1. Єфименко Т.І. Динаміка податкового навантаження в Україні в контексті реалізації податкової реформи / Т.І. Єфименко, А.М. Соколовська. – К.: ДННУ «Академія фінансового управління», 2013. – 492 с.
2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://stud.com.ua/34061/ekonomika/podatkov_e_navantazhennya.
3. Соколовська А. Теоретичні засади визначення податкового навантаження та рівня оподаткування економіки / А. Соколовська // Економіка України. – 2006. – № 7. – С. 4–12.
4. Новік О.І. Тлумачення поняття «податкове навантаження» у вітчизняній та зарубіжній літературі / О.І. Новік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/6-2015/155.pdf>.
5. Пансков В.М. Налоги и налогообложение в РФ: [учебник для вузов] / В.М. Пансков. – М.: МЦФЭР, 2006. – 592 с.
6. Сміт А. Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй / А. Сміт; пер. з англ. О. Васильєвої; ред. Є. Литвин. – К.: Port-Royal, 2004. – 594 с.
7. Саніна І.С. Оцінка рівня податкового навантаження в Україні / І.С. Саніна, Л.П. Ткачик [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2015/13-2015/48.pdf>.
8. Мельник Т. Вплив внутрішніх податків на зовнішній сектор економіки України / Т. Мельник // Економіст. – 2005. – № 12. – С. 42–45.
9. Мельничук О.П. Податкове навантаження у системі оподаткування України / О.П. Мельничук, О.В. Мельник // Економіка і регіон. – 2014. – № 1. – С. 114–120.
10. Іванов Ю.Б. Сучасне оподаткування: мотиваційний аспект: [монографія] / Ю.Б. Іванов, О.Л. Єськов. – Х.: ІНЖЕК, 2007. – 328 с.

Статья посвящена анализу и определению роли налоговой нагрузки как особой составляющей налоговой политики Украины. Актуальность предложенной темы обусловлена тем, что уровень налоговой нагрузки является серьезным, ключевым фактором обеспечения надлежащей динамики практической активности и роста производства, а также экономики в Украине. Налоговая нагрузка играет важную роль в системе управления налогами в целом, поскольку является прямым объектом указанного управления. Именно налоговая нагрузка определяет как количественную, так и качественную оценку или характеристику последствий воздействия налогов на их плательщиков, а также дает возможность оценить состояние благосостояния и благосостояния населения страны, добросовестно выполняет свое налоговое обязательство.

Ключевые слова: налоги, налоговая система, налоговая нагрузка, деньги, бюджет, налогоплательщики.

This article analyzes the role and definition of the tax burden as a special component of the tax policy of Ukraine. Relevance of the proposed topics due to the fact that the tax burden is serious and is not the key to ensuring the proper dynamics practical activity and growth in production and the economy in Ukraine. The tax burden plays an important role in tax administration as a whole, as a direct object the specified control. It determines the tax burden both quantitative and qualitative assessment or characterization of the effects of taxes on taxpayers, and makes it possible to assess the state of well-being and welfare of the population, which faithfully fulfills its tax obligation.

Key words: taxes, tax system, tax burden, money, budget, taxpayers.

